

denominat ipsum advertentem, actum vero voluntatis denominat deliberatum, seu consideratum: proxime vero est in ipsa voluntate quatenus est indifferens ad agendum et non agendum: quæ in potentia ipsa est intrinsece et formaliter, et denominat illam liberam quoad facultatem, seu actum primum: actum vero ab illa manantem denominat liberum, seu *moralem*. Unde addi potest hanc denominationem *moralem* quamvis considerata etymologia vocis, et prima ejus impositione primo conveniat actibus, attamen secundum rem et secundum illam proprietatem a qua totum esse morale manat, primo, hac formaliter convenit voluntati, quæ, ut jam explicavi, dici potest causa moralis, non per denominationem extrinsecam a suis actibus, sed per intrinsecam a sua virtute, a qua habet sic operari posse, quomodo non dicitur causa moralis, quia actu causet, sed quia potens est sic causare.

SECTIO III.

Quid sit esse morale in cæteris rebus quæ hoc modo denominantur.

Tria genera rerum quæ denominantur morales. — Materia hujus quæstionis si exacte tractanda esset, valde esset diffusa et involveret multa quæ ad alias materias theologiæ spectant. Ne igitur ab scopo nostro discedamus, attingam solum principia generalia quod et ad hanc materiam multum deserviunt, et ex eis facile erit in aliis discurrere. Ad tria ergo capita possunt revocari ea omnia, quæ moralia denominantur, præter actus humanos, de quibus jam dictum est, primo ad causas, seu principia moralia, secundo ad effectus, seu proprietates morales, tertio ad accidentia et de singulis pauca.

1. *Primi generis sunt causæ, quæ morales denominantur duplici modo.* — *Unus modus.* — Circa causam *moralem*, generatim loquendo, hæc denominatio sumpta est ex modo causandi, ut a fortiori patet ex dictis de actu. Est autem considerandum hujusmodi causalitatem *moralem* interdum non excludere causalitatem per se *physicam*, interdum vero ab ipsa condistingui. Priori modo causa moralis illa dicitur, quæ licet *physice* et per se influat in effectum, non tamen ex necessitate causat, sed cum dominio et libertate: et hoc modo voluntas divina dici potest causa moralis suorum effectuum ad extra: voluntas autem creata non solum effectuum ab extra, sed etiam sui actus

qui intra illam manet, dicitur causa moralis, quia licet *physice* et per se influat in illum actum, tamen id facit cum dominio et potestate non influendi. Atque hoc modo *esse morale* in tali causa, si sit sermo de causa actuali in actu secundo, includit denominationem et ab actu suo, seu actione, ut sic, et a potestate non agendi, non enim dicitur causare *moraliter*, nisi quia agit potens non agere. Si vero sit sermo tantum de causa in actu primo, denominatio illa sumitur ab intrinseca potentia tantum, et in hoc sensu *esse morale* est quid *physicum* et intrinsecum potentia.

2. *Alter modus.* — Posteriori autem modo dicitur causa moralis, quæ per se et *physice* non influat in effectum, sed tantum applicando, vel inducendo aliam causam ex formali, aut interpretativa intentione talis effectus. Hoc constat tam inductione, quam ratione, quia non est alia ratio, in qua hæc causalitas distinguatur a causalitate per se *physica*. Item quia licet hic modus causandi *physice* sit per accidens, attamen *moraliter* reputatur per se, quia in ordine ad mores illa causa se gerit tanquam intendens per se illum effectum, in quo differt a causa *physica*, nam hæc per se non intendit, nisi quod per se causare potest: causa autem moralis, quia per cognitionem dirigitur, et per voluntatem operatur, potest per se et directe intendere ea, quæ solum per accidens potest *physice* causare. Et hinc fit ut talis effectus eodem modo tribuatur tali causæ quoad laudem, vel vituperium, præmium, vel poenam, ac si per se illum causaret, quæ omnia moralia sunt: ergo et ipse modus causandi moralis est; unde constat non habere locum nisi in causa operante per intellectum et voluntatem, vel in instrumento ejus ut supplet ejus vicem, et dicit aliquam habitudinem ad intellectum et voluntatem: quo etiam modo causa consulens, petens, et hujusmodi, dicuntur causare *moraliter*: atque ita hoc etiam esse morale consistit in modo influendi et operandi per voluntatem, vel in ordine ad illam: et per hoc judicandum est de cæteris.

3. *Secundi generis sunt effectus ipsi, qui morales denominantur.* — *Unus modus quo effectus denominantur morales.* — Circa secundum de effectu considerandum est generatim etiam loquendo, effectum ut sic dici *moralem* ex modo emanationis: proprie tamen tunc ita denominatur quando non *physice* procedit a sua causa, præsertim loquendo de rebus externis, quæ sunt extra voluntatem. Inter hos autem effectus quidam sunt, qui licet denomi-

nentur *morales* ex ordine ad causam, tamen in se sunt entia realia et *physica*, ut præmium est quidem effectus moralis meriti, in se tamen est quid *physicum* et reale, et sic de aliis: et in his fere nulla est difficultas, nam res ipsa *physica* non essentialiter, sed denominative dicitur moralis effectus, et ideo esse potest totus ille effectus quoad rem *physicus* sine tali moralitate, quæ sæpissime sumitur ex intentione agentis ordinantis unam rem ad aliam, vel quia per unam excitatur ad faciendam aliam.

4. *Alter modus, ac difficilis.* — Interdum vero hujusmodi effectus sunt *morales* quoad totum suum esse, qui sunt difficiliore ad explicandum: neque enim hoc *esse* dicit aliquam entitatem *physicam*, ac rebus superadditam, neque vere dici potest omnino confictum, quia vere est in rebus ipsis aliquo modo: hujusmodi est obligatio orta ex promissione, dominium quod transfertur per voluntatem domini, vinculum matrimonii, valor rei ortus ex lege taxante pretium ejus: et huc etiam spectat macula peccati, sive habitualis culpa, quæ nec per se dicit ens positivum reale, ut per se constat, nec simpliciter requirit privationem realem *physicam*, ut constat in culpa veniali, et in peccato mortali, si esset in homine pura seclusa gratia: dicit ergo solum aliquid morale relictum ex præcedenti actu, quod, generaliter loquendo, nihil aliud est quam denominatio relicta ex præcedenti actu, non utcumque ut præteritum est, nam illa ut sic potius est quasi necessaria et naturalis denominatio, sed ut *moraliter* secundum prudentem existimationem, ita se habet, ac si præsens esset in ordine ad *morales* effectus: unde fit ut ratione talis denominationis res sic denominata, aliter comparetur ad rectam rationem, ut, verbi gratia, liceat, vel non liceat uti illa, vel ut sit digna odio, vel amore, vel alio simili modo.

5. Ex qua doctrina colligi imprimis potest quædam distinctio *moralis entis* præ oculis habenda, nam quoddam dici potest *ens morale* solum denominative, aliud vero entitative, seu substantialiter. Unde etiam obiter intelligitur quomodo *ens morale* distinguatur ab *ente physico*, nam illud *ens morale*, quod solum denominative est tale ratione rei denominatæ est verum, quod ex modo suæ productionis, vel ex aliqua alia habitudine ad liberam voluntatem ut sic, recipit illam denominationem *moralem* et hujusmodi sunt actus *morales*, et fortasse præcipua eorum bonitas moralis, ut dicemus. *Ens autem morale* entitative et sub-

stantialiter, licet habeat aliquod fundamentum in aliqua re *physica*, unde oriatur talis denominatio, tamen in se et intrinsece non includit entitatem *physicam*: et hujusmodi etiam sunt aliquæ proprietates actuum humanorum, ut est, verbi gratia, infinitus valor operum Christi, laudabilitas operis, seu operantis, ratione operis: et interdum in causis moralibus, præsertim instrumentalibus, virtus causandi est, etiam hoc modo moralis, qualis est in scriptura, vel chirographo, ad efficiendam solutionem debiti, et hujusmodi putatur a multis esse virtus Sacramentorum, quæ pendet ex extrinseca impositione.

6. Secundo ex his colligitur quomodo possint hæc entia moralia destrui, aut corrumpi, nam sicut per denominationem extrinsecam fiunt, ita per similem modum destruantur, sic tollitur obligatio promissionis per alterius remissionem, vel obligatio voti per dispensationem, vel irritationem. Solum est observandum sicut hæc entia dicuntur esse per ordinem ad apprehensionem hominum, quatenus possunt mutare iudicium morale de agendis: ita pari ratione per ordinem ad eandem hominum prudentum æstimationem destruantur, quando per contrarium, ratio recta apprehendit esse factam in objecto *moralem* mutationem, quæ ita illud relinquit, ac si prior denominatio non fuisset: sicut valor, seu pretium rei durat posita lege taxante, illa autem revocata per voluntatem Principis tollitur talis valor, et relinquitur res in eo statu, quem ex se haberet nulla posita lege, et sic de aliis: et ratio generalis est, quia quale est esse rei, talis esse debet finis, vel initium ejus.

7. *Tertii generis sunt accidentia, seu circumstantiæ, quæ morales denominantur.* — Circa tertium caput de accidentibus, vel circumstantiis moralibus, nihil fere præter dicta restat dicendum: hæc enim interdum in suo esse sunt entia *physica*, ut intensio, locus, et cætera, et tunc solum denominantur *morales* aut ex modo quo fiunt, aut certe quia terminant, vel terminare possunt habitudinem actus moralis ad modum objectorum, de quibus unum verbum statim dicam: aliquando vero hæc circumstantiæ sunt in toto suo esse *morales* secundi generis supra positi, addunt tamen ordinem ad actum *moralem* quatenus illum possunt aliquo modo afficere accidentaliter, et sic dicuntur circumstantiæ *morales*.

8. *Cur objecta aliqua denominentur moralia.* — *Cur scientiæ.* — *Cur virtutes.* — Ex his itaque facile erit ad has revocare omnes alias similes

denominationes morales: dicuntur enim objecta *moralia*, quia per rationem regulantur, et proponuntur ad actus morales eliciendos, ut significavit D. Thomas 1, 2, quæst. 19, a. 1, ad 3, quæ denominatio potest reduci ad causalitatem moralem, quia objecta sunt causa actuum, et in ordine ad morales actus illa causalitas est aliquo modo moralis, quia non imponit necessitatem: dicuntur etiam scientiæ morales vel per modum effectus, quia habent pro materia, atque adeo pro causa objectiva, morales actus, vel etiam possunt sic denominari per modum causæ, quia dirigunt aliquo modo actus morales. Tandem simili ratione dicuntur aliquæ virtutes *morales*: et licet D. Thomas 1, 2, q. 56, a. 1, et q. 1, de Virtut., a. 10, ad 18, dicat illam denominationem magis sumptam esse, a *more* ut significat inclinationem, quam ut significat consuetudinem: tamen mihi valde probabilis est hæc posterior denominatio; tum quia illa prior omnibus habitibus potest esse communis; tum etiam, quia hæc posterior significatio moris est magis propria: potest ergo a *more* desumi per modum effectus, quod significare videtur Aristoteles 2, Ethic., cap. 1, dicens, *virtus moralis ex more fit*, unde et nomen accepit: vel etiam potest sic denominari per modum causæ, quia est principium moralium actuum, et sic comprehendit etiam virtutes infusas: imo si hæc denominatio sumatur in hac ampliatione, etiam virtutes theologicæ possunt dici *morales*, nam revera actus earum sunt morales: verum illa denominatio virtutum specialiter accommodata est ad illas, quæ etiam habent pro objecto et materia, circa quam versantur, aliquos actus morales, de quo latius alibi.

9. *Ens morale in communi analogum est.*— Ex quibus omnibus tandem concludo *ens morale* in tota latitudine sua non dicere proprie unam rationem communem, ut satis patet ex magna varietate hujus denominationis quam explicuimus. Unde licet possimus dicere *ens morale* esse illud quod ad mores pertinet, vel quod aliquo modo ex libero operandi modo procedit, aut ad illum dicit aliquam habitudinem, tamen hæc potius est quædam vocis analogiæ interpretatio, quam alicujus rationis formalis communis explicatio: in aliquibus autem entibus moralibus magis contractis potest vere dari ratio communis abstracta, et divisio, quæ sub illa fiat per se per modum generis et speciei, et hujus modi est ratio actus moralis et ratio bonitatis, vel malitiæ moralis, de quibus nobis mox disputandum est.

DISPUTATIO II.

DE BONITATE ET MALITIA OBJECTIVA HUMANORUM ACTUUM.

Quoniam objecta, teste Aristotele, sunt priora actibus, et actus humani vel omnino, vel præcipue accipiunt ab objectis bonitatem et malitiam, ideo antequam disputemus de bonitate actuum ut actus sunt, dicendum videtur de bonitate objectorum, quam nos vocamus bonitatem objectivam, de qua videbimus an sit, quid sit, et unde sumatur, seu quotuplex sit et simul dicemus de malitia, quia facile cognoscitur cognito positivo cujus est privatio.

SECTIO I.

Utrum in objectis actuum humanorum sit aliqua honestas, sive bonitas moralis objectiva.

1. *Primum argumentum partis negativæ.*— *Secundum argumentum.*— *Tertium argumentum.*— Ratio dubii est primo, quia non oportet ut conditiones, quæ sunt in actu, prius reperiantur in objecto, etiamsi sumat actus totam denominationem suam ab objecto: ergo licet actus humanus sit bonus ex habitudine ad objectum, non oportet, ut objectum ipsum prius sit bonum: ergo non est necessaria hæc bonitas objectiva. Primum antecedens patet inductione, nam licet iudicium intellectus sit verum, non oportet ut illa veritas prius sit in rebus, nam, teste Aristotele, primo et per se est in intellectu, per confirmationem ad res: idem est de certitudine, claritate: et ratione patet, quia objectum in tantum potest requirere conditionem, quæ est in actu, in quantum est causa illius: objectum autem non est causa univoca actus, sed æquivoca: non ergo oportet ut in se habeat conditionem illam, quam communicat actui objective: ergo quamvis objecta humanorum actuum aliquo modo communicent actibus bonitatem, non oportet ut ipsa in se bona sint bonitate morali, seu honestate. Secundo, actus interior voluntatis non ideo est bonus, quia objectum est bonum moraliter: duplex enim esse potest tale objectum, scilicet, aut res omnino extrinseca, seu quæ nullo modo sit actus humanus, ut est Deus respectu amoris ejus, vel potest esse aliquis actus humanus, ut est eleemosyna respectu voluntatis dandi eleemosynam: priora objecta

non possunt dici ex se moraliter bona, aut mala, ut per se constat, quia tantum sunt res quædam simplices et naturales, seu physice: posteriora vero in tantum sunt bona moraliter, in quantum procedunt ab actibus internis bonis: actus enim exterior eleemosynæ ideo est bonus, quia a bona voluntate procedit, unde si interdum procedat a mala voluntate, est malus: ergo neque in illis objectis secundum se est bonitas aliqua. Tertio, ut actus voluntatis sit malus, non requirit malitiam in objecto, ergo neque ut sit bonus, requirit bonitatem: antecedens patet, nam odium Dei est malum, et tamen habet pro objecto Deum, in quo nulla est malitia, et sic de aliis.

2. In hac re vix reperio varietatem opinionum, quia theologi pauca de ea in propriis terminis disputant: potest autem referri hic opinio eorum, qui negant in actibus externis esse aliquam bonitatem, quæ non emanet ab interioribus actibus, quam tenet Almainus, tr. 3, Moral., cap. 18, et Ocham, quodlib. 4, quæst. 10, Gregorius, in 2, quæst. 41. Sed revera hi auctores non loquuntur de actibus externis formaliter ut objecta sunt, sed ut sunt actus humani, quæ consideratio est longe diversa, ut dicemus.

3. *Prima assertio affirmativa.*— Dicendum primo. In objectis humanorum actuum, qui sunt boni moraliter, necessaria est aliqua honestas, quæ conveniat objecto ex se, et non per actum, et illa recte dici potest bonitas objectiva. Hanc conclusionem sumo ex D. Thoma 1, 2, q. 19, art. 1, ad 3, dicente: *Bonum per rationem presentatum voluntati ut objectum, et in quantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, et causat bonitatem moralem in actu voluntatis.* In quibus verbis dicit aperte bonum præsupponi ut objectum ante actum voluntatis, et respectu actus moraliter boni: illud bonum aliquo modo pertinet ad genus moris per ordinem ad rationem: est ergo in illo aliqua bonitas quam recta ratio cognoscit, et hanc nos vocamus objectum honestum: unde 1, 2, q. 20, art. 1, ad 1, ait idem divus Thomas actum externum prout est prior in ordine rationis, quam internus, habere ex se bonitatem non ab interiori actu, sed quæ sit potius fundamentum bonitatis interioris actus. Ubi est advertendum non sentire D. Thomam hanc bonitatem non convenire his actibus prout in re sunt, eo quod dicat convenire illis prout sunt in ordinatione rationis, quia res quæ iudicatur bona, non in apprehensione tantum, sed in existentia iudicatur bona: ut

ergo iudicium sit verum, oportet ut res in se habeat bonitatem, quam habet ut rationi objecta: dicit tamen D. Thomas hanc bonitatem convenire actibus externis ut sunt in apprehensione rationis, quia ut sic obijciuntur voluntati, et ita hoc modo dicendi, explicuit hanc bonitatem esse objectivam, et convenire actibus externis, non ut actus sunt morales, sed ut objecta sunt. Eandem doctrinam repetit, quæst. 2, de Malo, art. 3, in corp., et ad 8, ubi hanc vocat bonitatem primordiale, et ita conclusionem hanc fere omnes Thomistæ docent, Conradus, alii 1, 2, q. 20, art. 1 et 2, Ferrariensis 3, contr. Gent., cap. 1, Vigerius, in Summ., cap. 2, § 5, vers. 2, et alii theologi quos infra referam.

4. Ratione probatur, quia objectum voluntatis est bonum sub ratione boni: ergo bonitas illa, quæ movet voluntatem, non manat a voluntate, sed supponitur in objectis: idem ergo proportionaliter verum est in omnibus habitibus, vel actibus voluntatis, quia omnia tendunt in objectum adæquatum potentiæ proportionali modo: ergo idem necesse est dicere de actibus bonis et rectis: supponunt ergo in objectis suis aliquam bonitatem moventem voluntatem ad tales actus, et formaliter terminantem tendentiam eorum. Tunc ulterius, illa bonitas talis objecti non constituit bonum utile, nec delectabile: ergo honestum est: ergo in ipsa, aliqua honestas sufficiens in suo genere ad dandum actui bonitatem moralem, et ideo recte dicitur bonitas moralis objectiva. Probantur duæ partes de utilitate et delectabilitate, nam imprimis bonum utile ut sic est respectivum: et totam suam rationem appetibilis sumit ab illo, ad quod est utile, ut suo loco jam ostensum est: ergo utile ut sic est indifferens, et ut sit honestum, dicendum est esse utile ad honestum objectum, seu finem: ergo proprie et formaliter hæc bonitas non est in bono utili ut utile est, sed in aliquo bono per se amabili, ut latius postea. Similiter bonum delectabile ut sic non est sufficiens ad dandum actui interiori bonitatem moralem, sed ex adjunctis iudicandum est de illo, nam potest habere adjunctam turpitudinem, et tunc actus, qui circa tale bonum versatur, erit malus moraliter: interdum vero neque turpitudinem, neque honestatem habet adjunctam, et tunc est indifferens: unde non potest facere actum bonum, sed ad summum facit indifferenter in specie, et in individuo erit bonus, vel malus ex adjunctis circumstantiis: aliquando vero potest delectatio esse honesta,